

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLVIII

Св. 3–4 (2017)

САДРЖАЈ

Библиографија радова проф. Мирослава Николића (ВЕСНА Ј. ЛОМПАР) 1–8

С т у д и ј е и ч л а н ц и

- Семантичка анализа два покрајинска израза из Вукове збирке српских пословица (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)9–17
- Негативна маркираност придева на *-ав* у савременом српском језику с погледом на ситуацију у другим јужнословенским језицима (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ) 19–30
- Глаголски полукалковски турског порекла у српском књижевном језику (МАРИЈА С. ЋИНЋИЋ)31–38
- О питањима проучавања глагола без видског парњака (САЊА Ж. ЋУРОВИЋ)39–47
- Значај очуваности деминутивног суфикса *-ка* за историју српског језика (РАДМИЛА В. ЖУГИЋ)49–56
- Један прилог историји српске лексикографије (*Рукописна збирка народних речи* В. С. Караџића у грађи за Речник САНУ) (НЕНАД Б. ИВАНОВИЋ)57–65
- Употреба радних партиципа (глаголских придева) садашњег (*-ћи*) и прошлог (*-вши*) времена и однос према сродним појавама у савременом српском језику (ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)67–75
- Опште и нормативне особености неких глагола на *-(j)ећи*, одн. *-ићи* према *Речнику српског језика* под редакцијом М. Николића (ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ) 77–92
- Обрада префикса у вишетомним описним речницима српског језика (АЛЕКСАНДРА М. МАРКОВИЋ)93–105

Садржај

О називима и основним карактеристикама сорти винове лозе у Војводини (БРАНКИЦА Ђ. МАРКОВИЋ)	107–114
Морфологија у српским граматикама прве половине 19. века (АНА З. МАЦАНОВИЋ)	115–123
Нова именовања слатководних риба у српском језику (АЛЕКСАНДАР М. МИЛАНОВИЋ)	125–134
Дискурсне формуле у речнику српскога језика (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	135–142
Виле у Речнику САНУ (ВАСА Б. ПАВКОВИЋ)	143–148
Кога је рода именица <i>Пешићер</i> ? (МИЛИЦА Н. РАДОВИЋ ТЕШИЋ)	149–155
Из лексике ливадарства у говору Срба доњег Ливањског поља (НИКОЛА И. РАМИЋ)	157–163
Корајска <i>Дивица</i> и даљинска асимилација вокала (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	165–168
Лексеме за именовање особа мале главе у говорима сврљишког краја (АНА Р. САВИЋ ГРУЈИЋ)	169–176
О глаголској префиксацији и префиксима (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ)	177–189
Видски портрет глагола <i>везајти</i> у српском језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	191–200
Грађа за Речник САНУ – благо које треба сачувати (о дигитализацији листића) (РАДА Р. СТИЈОВИЋ)	201–207
Три незабиљежена глагола (СРЕТО З. ТАНАСИЋ)	209–215
Значења множинских облика градивних именица (ДИНА П. ТОМИЋ АНИЋ)	217–228
О збирности именица типа <i>азбука</i> , <i>ајлејтика</i> , <i>номенклајтура</i> , <i>ономасјика</i> и сл. у српском језику (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	229–237
О сврсисходности изразâ <i>(с) обзиром (на њо) да</i> и <i>(с) обзиром на</i> (ЈОВАН М. ЧУДОМИРОВИЋ)	239–248

УДК 811.163.41'367.63
811.163.41'374.3(0389)

АЛЕКСАНДРА М. МАРКОВИЋ*
(Институт за српски језик САНУ,
Београд)**

Оригинални научни рад
Примљен 30. октобра 2017. г.
Прихваћен 22. децембра 2017. г.

ОБРАДА ПРЕФИКСА У ВИШЕТОМНИМ ОПИСНИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА

У раду се испитује начин на који се у вишетомним описним речницима српског језика представљају префикси. Због веће продуктивности домаћих префикса само су они узети у обзир. Циљ рада је покушај да се речнички опис префикса допуни и уједначи, а да би се тај циљ остварио, било је потребно испитати количину и квалитет информација које о домаћим префиксима пружају поменути речници. Направљени су преглед и класификација датих информација, анализиран је начин на који се оне пружају, а затим се износе препоруке у вези с тим како би се опис префикса могао допунити и уједначити.

Кључне речи: српски језик, префикси, префикси као одреднице, потпун опис префикса, описни речници српског језика, металексикографија.

1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉЕВИ РАДА

Префиксација се у најутицајнијој српској граматичкој литератури друге половине XX века сматра типом слагања или композиције (Стевановић⁵ 1986: 425; Станојчић 138).¹ Овакав начин посматрања

* aleksandra.markovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Овакав поглед на префиксацију потиче још од тумачења Т. Маретића (1899/³1963: 387; 396–399; 410–420). Детаљан преглед ставова појединих

префиксације проистиче из мишљења по ком су префикси самосталне лексеме (будући да су по пореклу предлози), а не творбени форманти. Такав став у граматичкој литератури морао је имати одраза и у лексикографији – у описним речницима српског језика речи настале префиксацијом посматрају се као сложенице.²

Предмет овог рада јесте разматрање начина обраде домаћих префикса у вишетомним описним речницима српског језика (у *Речнику српскохрватској књижевној и народној језика* Српске академије наука и уметности и *Речнику српскохрватској књижевној језика* Матице српске, у даљем тексту Речнику САНУ и Речнику МС). Занимало нас је на који се начин префикси као категорија обележавају, које се информације у вези с њима наводе и да ли су поступци уједначени, у оквиру сваког речника појединачно и у оба посматрана заједно.

Критички поглед на обраду префикса који се излаже у овом раду није сврха сам себи – има за циљ да се на основу анализе одређеног типа речничких чланака уоче евентуални пропусти и неуједначености и дају препоруке за другачија решења.

У том критичком погледу руководили смо се критеријумима за процену речника које као најважније издваја С. Ландау. Према овом аутору, три основна критеријума за процену речника су: *количина информација, њихов квалитет и ефикасност начина њиховој представљања* (1989: 306). Ове смо критеријуме модификовали за потребе свог рада, па разматрамо количину и квалитет информација које се о префиксима у посматраним речницима пружају, као и начин на који се то чини.

Анализа у овом раду вршена је у два корака. У првом кораку издвојили смо типове информација које се у речничким чланцима посвећеним префиксима наводе и те информације класификовали (тај бисмо корак могли назвати метаанализом). Затим смо правили анализу према датим типовима информација – разматрали смо на који се

дериватолога о префиксацији налазимо у радовима Клајн (2002: 173–180) и Драгићевић (2015).

² Префиксацију као посебан творбени начин издваја Клајн (2002: 178–180). Међутим, као што примећује Р. Драгићевић: „Иако је Клајнова *Творба речи* врло утицајна у србистици, још увек се не може рећи да у српској творби речи доминира став да префиксацију треба посматрати као засебан начин грађења речи у односу на слагање“ (2015: 354). Овај став ипак је нашао одраза у *Речнику српској језика* Матице српске, у ком се неки префикси, као нпр. префикси *изван-*, *над-* и др., доводе у везу са *твореницама*. То указује на прихватање става да префиксација није исто што и композиција.

начин сваки од тих типова информација представља (и да ли се представља) за поједине префиксе. Рад има следећу структуру. Најпре смо, у т. 2, размотрили начин обележавања префикса као категорије и то категоријално обележје издвојили смо од информација другог типа. Затим смо, у т. 3, издвојили типове информација који се о префиксима дају. То су информације: 3.1. у вези с творбеним начином; 3.2. морфонолошке; 3.3. у вези с припадношћу префиксала и префиксално-суфиксалних твореница (у даљем тексту ПСТ) одређеној врсти речи; 3.4. семантичке; 3.5. у вези с просторном и временском обележеношћу; 3.6. о продуктивности.

Циљ рада јесте да се на основу анализе извршене по наведеним типовима информација закључи какав је опис префикса у српским описним речницима, да се уоче евентуални пропусти и неуједначености и да се дају препоруке за дорађивање речничких чланака тог типа.

У домаћој металексикографској литератури нема много радова овог типа који су нам могли послужити као узор. Веома корисним у том смислу показао се рад Т. Прћића посвећен обради афикса у четири педагошка речника енглеског језика (Прћић 1999). Аутор испитује количину и квалитет информација које се дају о афиксима. Најпре указује на критеријални скуп особина афикса³ (*ibid.*: 267–269), а затим закључује да би *йоййун ойис афикса* (курзив је наш, А. М.) морао да садржи информације које из тих критеријалних обележја проистичу. То су информације везане за: 1. писање; 2. изговор; 3. улазне/излазне јединице; 4. разна значења; 5. дефиниције; 6. упућивање на синониме/антониме; 7. квалификаторе везане за ограничења употребе; 8. продуктивност; 9. примере; 10. терминологију⁴ (*ibid.*: 269).

1.1. КОРПУС. У анализи смо у обзир узели домаће префиксе. Речнике смо претраживали на упит по квалификатору *йпреф*. или речи *йрефикс*, одн. *йредмеџак* као делу дефиниције. Међутим, пошто, како ћемо ниже видети, таква информација код неких префикса изостаје, претрагу смо допунили прегледом списка домаћих префикса у књизи Клајн (2002: 183–194; 204–213; 213–220; 224–233; 236–239;

³ Информације о писању и изговору, морфосинтакса (под којом аутор подразумева информацију о граматичким особинама основинске речи, као улазне јединице, и деривата, као излазне јединице), семантика, стилистика, продуктивност и етимологија.

⁴ Под терминологијом Прћић подразумева оно што смо ми назвали начином обележавања префикса као категорије.

250–286).⁵ У овом раду анализирали смо речничке чланке следећих префикса (има их 37):

без-, *ван-*, *веле-*, *до-*, *за-*, *и*¹, *из(а)-*, *изван-*, *изнад-*, *ка̄ӣа*¹-, *ме-ђу-*, *на-*, *над-* (*на̄ӣ*)-, *надри-*, *на̄ј-*, *не-*, *ни-*, *нуз-*, *о-*, *об(а)-*, *од-*, *џа-*, *џо-*, *џод(а)-*, *џолу-*, *џосле-* јек. *џослије-*, *џра-*, *џре*¹-, *џред-*, *џри-*, *џро*¹-, *џро̄шв-*, *раз-*, *с-*, *су-*, *у-*, *уз-*.

НАПОМЕНА: Префиксе наводимо онако како су наведени у посматраним речницима. Пошто је у Речнику САНУ неуједначено навођен експонент код појединих префикса, нпр. *и*¹, *ка̄ӣа*¹-, ми смо их на тај начин и наводили. Затим, у Речнику МС уз префикс *џро* није наведена дивиза. Префиксе који су обрађени у Речнику САНУ, закључно с префиксом *џа-*, нисмо додатно посматрали и у Речнику МС, због тога што је у питању речник мањег обима. За префиксе који још увек нису обрађени у Речнику САНУ као извор нам је послужио Речник МС.

2. НАЧИНИ ОБЕЛЕЖАВАЊА ПРЕФИКСА КАО КАТЕГОРИЈЕ У РЕЧНИКУ САНУ И РЕЧНИКУ МС

Ознака ⁶	Речник САНУ	Речник МС
преф.	до-, за-, из(а)-, на-, о-, об(а)-, од-	над- (нат-)
преф. <i>џрви гео сложенница</i>	па-	
<i>џрефикс</i> ⁷	без-, ван-, нај-, ни-, нуз-	раз-, у-
префикс	и ¹	
<i>џредме̄шак</i>	веле-	при-
<i>као џрефикс</i>		по-, про ¹
<i>у служби џрефикса</i>		под(а)-
<i>у служби префикса</i>		с-
<i>као џредме̄шак или џрефикс</i>		пре ¹

⁵ Од тамо наведених домаћих префикса у посматраним речницима нису обрађени само префикси: *исџод-*, *нак(о)-*, *низ-* и *унуџар-*.

⁶ У навођењу ознака поштујемо тип слога који се налази у речницима: курзив је коришћен када су дате речи делови дефиниција, курент када нису.

⁷ Ознака овог типа има и варијанте: *префикс за џрађење сложенница*; *џрефикс сложенних џридева*; *џрефикс сложенних џлајола*.

као <i>̄предме̄шак</i> , <i>̄префикс</i>		пред-, су-
као <i>̄предме̄шак</i>		уз-
као <i>̄први део</i> <i>сложеница</i>	изван-, изнад-, међу-, не-	полу-, пра-, против-
<i>̄први део сложеница</i>	ката ¹ -, надри-	
<i>̄први део сложених</i> <i>̄придева</i>		после-

Шта закључујемо на основу начина на који се у Речнику САНУ и Речнику МС одређује префикс као категорија? На први поглед у очи пада веома велика неуједначеност. Најдоследније су у том смислу у Речнику САНУ обележени типично глаголски префикси – они су, у складу са Упутствима, обележени граматичким квалификатором *̄преф.*: *до-*, *за-*, *из(а)-*, *на-*, *о-*, *об(а)-*, *од-*.

Варијанта обележавања ове категорије јесте квалификовање, али не помоћу скраћенице (као граматичког квалификатора), већ помоћу речи *̄префикс*, која се јавља као део дефиниције, као што је учињено код префикса *без-*, *ван-*, *нај-*, *ни-*, *нуз-*. (Случајеве који се јављају само по једном, као код префикса *̄а-*, *и¹-* и *веле-*, нећемо помињати јер је очито да нису резултат унапред осмишљеног плана.)

У Речнику САНУ јавља се још један начин обележавања префикса, наиме: (као) *̄први део сложеница*: *изван-*, *изнад-*, *међу-*, *не-*; *ка̄̄а¹-*, *надри-*. За овај начин лексикографи су се вероватно определили због сложене структуре већине од њих, али у то нисмо сигурни.

Много већа неуједначеност влада у Речнику МС. Чак је и група типично или претежно глаголских префикса, која се у Речнику САНУ, како смо поменули, квалификује ознаком *̄преф.*, различито обележена. Једино је, у Речнику МС, овим квалификатором обележен префикс *над-* (*на̄̄-*), који, верованто због случајног пропуста, није обрађен у Речнику САНУ. Осим начина обележавања префикса побројаних у Речнику САНУ, у Речнику МС срећемо још и ознаке које се могу поделити у три групе: 1. као *̄префикс*; као *̄предме̄шак*; као *̄предме̄шак* или *̄префикс*; као *̄предме̄шак*, *̄префикс*. 2. у служби *̄префикса*; у служби префикса. 3. као *̄први део сложеница*; *̄први део сложених* *̄придева*. За ове три групе типично је то да су лексикографи одлучили да им не доделе статус префикса, већ категорије која се јавља у функцији префикса.

Наше је мишљење да је оволика неуједначеност штетна – нема никаквог разлога да се префикс *над-* (*на̄̄-*) обележи помоћу квалификатора *̄преф.*, а да се исто то не учини и код њему антонимног

префикса *йог(а)-*, који је обележен помоћу описне ознаке: *у служби йрефикса*.

Иначе, и сама Упутства за израду Речника САНУ прилично су штурка када је реч о обради префикса. У њима налазимо препоруку да се скраћеница *йреф.* наводи само уз глаголске префиксе „који представљају префиксе у правом смислу“ (Упутства, чл. 26).

3. ИНФОРМАЦИЈЕ КОЈЕ СЕ НАВОДЕ О ПРЕФИКСИМА

3.1. Информације у вези с творбеним начином

Префиксали се у Речнику САНУ и Речнику МС посматрају као сложенице и та се информација најчешће експлицитно наводи – таква је случај са 27 од укупно 37 анализираних префикса, нпр.: **без-** ... *йрефикс за праћење сложеница*; **ван-** *йрефикс сложених йридева*; **до-** *преф. ... у сложеним йлајолима ... у йрилошким, йридевским и именичким сложеницама*; **изван-** *као йрви део сложеница*. Међутим, она изостаје код неких префикса, нпр.: **и-**¹ *префикс ... а. у дојусном значењу*; **нуз-** *йрефикс који има значење ...*; **об(а)-** *преф. у сйрези с йлајолским речима значи... и сл.*

ПСТ понекад се одвајају од сложеница (нпр. код префикса *за-*, *на-*, код којих налазимо напомену: „у сложеним глаголима (и речима изведеним од глагола“; међутим, оне се често не одвајају (нпр. *бес-йослен, йриморје*).⁸

Уређивачки одбор Речника САНУ морао би да одлучи да ли у даљем току рада на Речнику треба уважити најновија дериватолошка сазнања по којима се префиксација одваја од композиције или се треба држати старе концепције. Ми сматрамо да префиксале и ПСТ свакако даље не треба називати сложеницама.

Речи у чијој се структури налази префикс и у савременој лексикологији српског језика називају се твореницама, прецизније префиксним твореницама (Гортан-Премк 1997: 13). Као што смо поменули (в. напомену бр. 2 овог рада), у једнотомном Речнику српскога језика Матице српске одступило се од те праксе, што је добро, па нема раз-

⁸ Чини нам се да таква пракса ипак одступа од идеје коју су састављачи Упутстава за израду Речника имали. Наиме, у чл. 26 налазимо препоруку, додуше непотпуну и нејасно написану, да као потврде треба навести неколико речи саграђених помоћу одређеног префикса, „по могућству таквих где се природа префикса те речи појавити и као засебне одреднице“. Могуће је да је препорука била да треба навести такве префиксале који се као посебне одреднице могу јавити и без префикса (дакле, као да треба искључити ПСТ).

лога да се тако не поступа и у другим савременим описним речницима.

3.2. Морфонолошке информације

Аломорфи (уколико постоје) редовно⁹ се наводе у посматраним описним речницима.

3.3. Информација у вези с припадношћу префиксала и ПСТ одређеној врсти речи

У највећем броју случајева префиксалних одредница (тачније, код 26 посматраних префикса) експлицитно се наводи којој врсти речи припадају лексеме добијене помоћу датог префикса. Та експлицитна информација даје се на два начина. 1. Чешће се (код 19 анализираних префикса)¹⁰ наводи којој врсти речи припадају префиксали и ПСТ, нпр.: *без-* префикс за *тражење сложеница ... придевских*; *ван-* префикс сложених *придева*; *до-* преф. ... у сложеним *глаголима ... у прилошким, придевским и именичким сложеницама ... у прилошким сложеницама* и сл. 2. Ређе се (у 7 случајева)¹¹ дата информација пружа посредно, кроз информацију о спојивости префикса с лексемама одређеног типа, нпр.: *и-*¹ префикс (уз *заменице ... и прилоге*); *нај-* ... префикс који се додаје компаративном облику *придева или прилога ... префикс уз именицу ...*; *об(а)-* преф. у *сјези с глаголским речима*.

У мањем броју случајева (код 11 анализираних префикса)¹² не наводи се ни информација о врсти речи која улази у творбени процес, нити о врсти којој припада префиксал или ПСТ. Та се информација пружа тек имплицитно, на основу дефиниције (нпр. код префикса *веле-* *предметак којим се изражава јојачавање особине, исказане основном речју*,¹³ чиме се сугерише да се префикс додаје придевима или бар речима са придевским значењем) или наведених примера (та-

⁹ Како је показала наша анализа, једини пропуст у том смислу јесте то што код префикса *изнад-* није наведено да се као његов аломорф јавља *изнаи-*, а пример с таквом морфонолошком алтернацијом је наведен: *изнаи-класносӣ*.

¹⁰ То су префикси: *без-*, *ван-*, *до-*, *за-*, *из(а)-*, *на-*, *над-* (*наи-*), *не-*, *ни-*, *о-*, *од-*, *ио-*, *иод(а)-*, *иосле-* јек. *иослије-*, *ири-*, *раз-*, *с-*, *у-*, *уз-*.

¹¹ То је случај код: *и-*¹, *нај-*, *об(а)-*, *ије-*¹, *ијед-*, *ијо-*¹, *су-*.

¹² Такав је случај код: *веле-*, *изван-*, *изнад-*, *каи¹-*, *међу-*, *надри-*, *нуз-*, *иа-*, *иолу-*, *ира-*, *иришв-*.

¹³ Посебан проблем овде је и непрецизност дефиниције. Наиме, каже се да се основном речју изражава особина, а наводе се и примери у којима основинска реч не означава особину, нпр. *велесјај*, *велечасӣ*.

ко се, нпр., код префикса **нуз-** наводе само именички префиксали: нузарада, нуззанимање, нуспросторија, чиме се сугерише какав је резултат). Слична је ситуација и код префикса: *веле-*, *изван-*, *изнад-*, *ка̄ӣа*¹-, *међу-*, *надри-*, *нуз-*, *ѿа-*, *ѿолу-*, *ѿра-*, *ѿро̄ӣив-*.

И да резимирамо. Или се даје само информација о типу лексе-
ме као резултату творбеног процеса, или о типу лексе-
ме која у тај процес улази, или се не даје никаква информација експлицитно. Сма-
трамо да би у идеалном случају требало дати информацију и о врсти
речи која се спаја с префиксом и о врсти речи која настаје као резул-
тат творбеног процеса (поступак у ком се даје само један од тих по-
датака може да замагли природу творбеног процеса¹⁴).

3.4. СЕМАНТИЧКЕ ИНФОРМАЦИЈЕ

Начин на који се наводе семантичке информације код поједи-
них префикса није сасвим уједначен у посматраним речницима. Ево
у чему се та неуједначеност огледа.

3.4.1. Неуједначено представљање полисемантичке структуре

Најпре ћемо навести каква је пракса код појединих префикса, а
затим ћемо сумирати та запажања. Код мање продуктивних префикса
(мање продуктивних судећи према потврдама које речници наводе!)
нема семантичког гранулирања, значења се не одвајају под слова и
бројеве, већ се само наводи неколико примера. Такав је случај с пре-
фиксима: *ван-*, *веле-*, *изван-*, *изнад-*, *ка̄ӣа*-, *надри-*, *нуз-*, *ѿа-*, *ѿолу-*, *ѿо-*
сле- ијек. *ѿослије-*. Разлог треба тражити између осталог и у томе што
ниједан од ових префикса не учествује у творењу глагола, с једне
стране, а с друге, у томе што семантичка модификација основинске
речи није разуђена.

Код изразито продуктивних префикса (а такви су стари пре-
фикси) значењска мрежа је, очекивано, богатија, па је и семантичка
структура која се представља у речницима сложенија. Међутим, на-
чин представљања те структуре није уједначен. Некада се под арап-
ским бројевима одвајају поједини типови твореница (нпр. код пре-
фикса *до-* глаголски префиксали и ПСТ дати су под 1, придевски,
прилошки и именички под 2, а предлошки под 3. (Слично је посту-
пљено и код префикса *за-*, *над-* (*на̄ӣ-*), *од-*, *ѿо-*, *ѿре*¹-, *ѿред-*, *ѿри-*, *су-*,
у-) Полисемантичка структура префикса *на-*, *о-*, *ѿод-*, *ѿро-*, *с-* пред-

¹⁴ Нпр., код горепоменутог придева *бесѿослен*, који се наводи као јед-
на од потврда код префикса *без-*, заправо је реч о префиксално-суфиксалној
творби, а каже се да је у питању префикс придевских сложеница.

стављена је тако што су под римским један представљени глаголски префиксали и ПСТ, а под другим римским бројевима други типови твореница (именички, придевски и др.).

Сматрамо да је поступак с римским бројевима много бољи за представљање разгранате структуре префикса који не учествују у творби само једног типа лексике.

3.4.2. Неуједначеност у вези с тим како се формулише дефиниција

Префикс модификује значење основинске речи. Семантика самог префикса у речницима се заправо и не представља, већ семантика твореница у којима се одређени префикс јавља. Проблем је у томе што дефиниције нису увек формулисане у складу с том чињеницом, већ су формулисане као да се дефинише сам префикс. Нпр., код префикса *од-* дефиниција је формулисана као да је у фокусу семантика префикса, а заправо се набрајају значења твореница: **од-** преф. ... означава **а.** *одвајање, одсипрањивање, одмицање, удаљавање*: одлепити, откинути ...; сличан је поступак и код префикса **под(а)-** **І.** *ујо-иребљава се за иворбу, ирађење илајола и значи І.* *вршење радње одоздо, на доњој сирани*: подбочити, подложити, подметнути, подвући...; слично је поступљено и код *ио-*, *ире¹-*, *иред-*, *ири-*, *иро¹-*, *с-*, *су-*, *уз-*.

Много је бољи поступак примењен код префикса *до-*, *за-*, *из(а)-*, *на-*, *над-* (*наи-*), *о-*, *об(а)-*, *ира-*, *раз-*, *у-*. Нпр. **до-** преф. **І.** *у сложеним илајолима који значе: а.* *вршењем радње основној илајола доћи или некоја (нешиио) довести до одређеној месиа*: дотрчати, допузити, дотерати, довући и сл.; **у-** *префикс у сложеним илајолима и њиховим изведеницама, којима се означава...*, дакле, дефинишу се творенице и то се јасно каже.

Дефиниције су у неким случајевима и лоше формулисане. Нпр., дефиниција префикса **ван-** гласи: *префикс сложених иридева који значи да је нешио изван оноја шиио значи основна реч*: ванармијски, ванбуџетски и др. Дефиниција би заправо требало да гласи: да је појам који се одређује датим префиксалом (или сложеним придевом, како стоји у Речнику САНУ) ван појма означеног основинском речју.¹⁵ Слична је дефиниција и префикса *изван-*, *изнад-* и *међу-*.

¹⁵ Према неким дериватолозима, придев *ваниарџијски* настао је деривацијом, од основе *ваниарџиј-*.

3.4.3. Успостављање парадигматских веза између префикса

Само код неколико префикса или појединих њихових значења наводи се податак о префиксима блиске или супротне семантичке вредности. Што се испоређења са блискозначним префиксима тиче, примери су следећи: значење појачавања неодређености префикса *и-¹*, представљено под б, испоређено је с префиксом *не-* и лексемом *било*; префикс *ка̄ӣа¹*- испоређен је с непроменљивом заменицом *ка̄ӣа*; префикс *надри-* испоређен је са страним префиксима *квази-* и *йсе-удо-*. Међутим, ова пракса је код домаћих префикса, нажалост, изузетно ретка. На пример, префикс *ан̄ӣи-* испоређен је са префиксом *йро̄ӣив-* у Речнику САНУ, што је добро, али у Речнику МС код префикса *йро̄ӣив-* не налазимо информацију о блискозначности с префиксом *ан̄ӣи-*. Код домаћих префикса не налазимо ни испоређења с префиксима супротне вредности (такво испоређење налазимо нпр. код префикса грчког порекла *макро-*: супр. микро-).

3.5. ИНФОРМАЦИЈЕ У ВЕЗИ СА ПРОСТОРНОМ И ВРЕМЕНСКОМ ОБЕЛЕЖЕНОШЋУ ПОЈЕДИНИХ ПРЕФИКСА

Информације овог типа ретко се дају код префикса. Наишли смо на следеће: код 2. значења префикса *не-* налазимо податак о дијалекатској ијекавској варијанти *ње-*, а код префикса *об(а)-*, под 4. тачком представљена је покрајинска потврда *об̄ја̄ӣњӣӣи*, која се упућује на *о̄ја̄ӣњӣӣи*. Код истог префикса налазимо и податак да је префиксал *обумре̄ӣи* (дефинисан: 'извршење радње основног глагола од стране више субјеката, мноштва лица') застарео. Међутим, и у Речнику САНУ и у Речнику МС изостаје информација у вези с временском обележеношћу префикса *иа-*, за који се може констатовати да је постао потпуно непродуктиван.¹⁶ Речник САНУ бележи и потпуно застарео префикс *ка̄ӣа¹*-, за који је још необичније што је остао без овакве квалификације.

3.6. ПРОДУКТИВНОСТ ПРЕФИКСА

Могли бисмо рећи да се у посматраним речницима информација о продуктивности појединих префикса не даје експлицитно, већ је показатељ веће продуктивности појединих префикса богатија и разгранатија полисемантичка структура. У том смислу очигледно је да су најпродуктивнији домаћи, типично глаголски префикси.

¹⁶ Овај префикс јавља се у неколико именичких твореница: *йабирак*, *йарожак*, *йаведрина*, *йародӣӣе̄љ*, *йаслика* и сл.

4. ЗАКЉУЧАК

Сваки префикс који се представља у описним речницима треба пажљиво анализирати према наведеним типовима информација. Све префиксе требало би обележити граматичким квалификатором *преф.* и на тај начин уједначити опис ове категорије. Наше је мишљење да би приликом обраде префикса који долазе на ред у наредним томовима Речника САНУ требало говорити о твореницама (префиксалним или префиксално-суфиксалним), а не више о сложеницама. Затим, требало би нагласити и који типови речи улазе у творбени процес са одређеним префиксом, као и чиме тај процес резултира. Што се семантике тиче, важно је водити рачуна о томе шта се дефинише и на који се начин дефиниција формулише (томе би свакако требало посветити и додатна испитивања¹⁷), а важна су и испоређења с префиксима сличне или супротне семантичке вредности.

Сматрамо и да би било важно наводити податке о временској и територијалној обележености појединих префикса или типова твореница. Застарелост читавог префикса имплицитно указује и на његову непродуктивност.

И на крају, наводимо и речи Т. Прћића, који је закључио да опис префикса није задовољавајући ни у речницима енглеског језика и то изразио на метафоричан начин: „Осликан је само део очекиване слике. Заправо, када се размотри укупан квалитет и квантитет пружених информација, пажљив читалац слику ће видети као обичан кроки, неретко нејасан“ (*ibid.*: 274). Уз то, закључује да многе информације недостају, да су дате неуједначено и у недовољној мери, да су значења дефинисана или превише уопштено или превише конкретно, и да има чак и нетачних података (*ibid.*).

ЛИТЕРАТУРА

- Гортан-Премк 1997: Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић 2015: Рајна Драгићевић, Префиксација у србистици и славистици, у: Људмила Поповић, Дојчил Војводић, Мотоки Номаћи (ур.), *У простору лунгвистичке славистике. Зборник радова йово-*

¹⁷ На пример, требало би размотрити да ли се у практичној лексикографији могу применити размишљања о лексичком и творбеном значењу префикса (в. о томе Кликовац 2002).

- дом 65 година живоїа акадѣмика Прѣграїа Пийѣра, Београд: Филолошки факултет, 353–366.
- Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Први део: слањање и префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
- Кликовац 2002: Душка Кликовац, О различитим врстама префиксалног значења: лексичко и творбено значење глаголског префикса *раз-*, у: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 185–194.
- Ландау 1989: Sidney I. Landau, *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*, Cambridge University Press.
- Маретић 1899³1963: Tomislav Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Прћић 1999: Tvrtko Prčić, The treatment of affixes in the ‘big four’ EFL dictionaries, *International Journal of Lexicography* 12/4, 263–279.
- Станојчић¹¹2008: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Граматишка српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Стевановић⁵1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I. Граматички системи и књижевнојезичка норма. Увод. Фонетика. Морфологија*, Београд: Научна књига.
- Упутства: Упутства за израду „Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ“, Београд: Институт за српски језик [интерно издање].

КОРИШЋЕНИ РЕЧНИЦИ

- Речник МС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик, 1959–.
- РСЈ: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, ²2011.

Александра М. Маркович

ОБРАБОТКА ПРЕФИКСОВ В МНОГОТОМНЫХ
ОПИСАТЕЛЬНЫХ СЛОВАРЯХ СЕРБСКОГО ЯЗЫКА

Резюме

В работе рассматривается способ представления префиксов в многотомных описательных словарях сербского языка. По причине большей продуктивности учитываются только исконные префиксы. Целью работы является попытка дополнения и унификации словарного описания префиксов. Чтобы достичь этой цели, следует рассмотреть количество и качество информации о исконных префиксах, которую дают упомянутые словари. Дается обзор и классификация приведенной информации, анализируется способ ее представления, а затем предлагается каким способом можно дополнить и унифицировать описание префиксов.

Ключевые слова: сербский язык, префиксы, префиксы как заглавные единицы, целостное описание префиксов, описательные словари сербского языка, металексикография.